

Xudayberdiyeva Mohira Osimjonovna

University of Business Science

Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

mohirahudayberdiyeva13@gmail.com

+99897-680-70-20

Annotatsiya. Mazkur tezisda yoshlar orasida ijtimoiy begonalashuvning yuzaga kelish omillari, uning ma’naviy-axloqiy va ijtimoiy oqibatlarini tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalari, ijtimoiy tarmoqlar va globallashuv jarayonlarining yoshlar hayotiga ta’siri yoritiladi.

Kalit so‘zlar: *ijtimoiy begonalashuv, yoshlar, ma’naviyat, globallashuv, ijtimoiy tarmoqlar, shaxs, jamiyat.*

Abstract. *This thesis analyzes the factors contributing to the emergence of social alienation among young people, as well as its moral, ethical, and social consequences. It also examines the impact of modern information technologies, social networks, and globalization processes on the lives of youth.*

Keywords: *social alienation, youth, spirituality, globalization, social networks, individual, society.*

Аннотация. *В данном тезисе анализируются факторы возникновения социального отчуждения среди молодежи, а также его духовно-нравственные и социальные последствия. Кроме того, рассматривается влияние современных информационных технологий, социальных сетей и процессов глобализации на жизнь молодежи.*

Ключевые слова: *социальное отчуждение, молодежь, духовность, глобализация, социальные сети, личность, общество.*

Kirish. Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda yoshlar orasida ijtimoiy begonalashuv muammosi dolzarb masalalardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ijtimoiy begonalashuv insonning jamiyatdan, ijtimoiy qadriyatlardan, o‘z mehnati natijasidan hamda o‘z ichki mohiyatidan uzoqlashuvi bilan tavsiflanadi. Ushbu holat yoshlarning ma’naviy dunyosi, ijtimoiy faolligi va kelajakdagi hayotiy pozitsiyasiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

XXI asrda dunyo miqyosida kechayotgan globallashuv jarayonlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi hamda ijtimoiy munosabatlarning transformatsiyalashuvi inson hayotining barcha jabhalariga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ushbu jarayonlar jamiyat taraqqiyotiga xizmat qilishi bilan bir qatorda ayrim ijtimoiy muammolarning kuchayishiga ham sabab bo‘lmoqda. Shunday muammolardan biri ijtimoiy begonalashuv hisoblanadi.

Ijtimoiy begonalashuv insonning jamiyatdan, ijtimoiy qadriyatlardan, mehnat faoliyati natijalaridan, atrofidagi insonlardan hamda o‘zining ichki mohiyatidan uzoqlashishi bilan tavsiflanadi. Mazkur hodisa bugungi kunda ayniqsa yoshlar orasida ko‘proq kuzatilmoqda. Chunki yoshlar jamiyatning eng faol va ta’sirchan qatlamlaridan biri bo‘lib, ular zamonaviy axborot oqimlari, ijtimoiy tarmoqlar va global madaniy jarayonlar ta’siriga tezroq beriladilar. Mamlakatimizda yoshlar masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilgan bo‘lsa-da, ayrim hollarda yoshlarning ma’naviy bo‘shliq, individualizm, ijtimoiy faollikning pasayishi va virtual olamga qaramlik kabi muammolarga duch kelayotgani kuzatilmoqda. Bu esa ijtimoiy begonalashuv muammosini ilmiy jihatdan o‘rganish zaruratini yanada oshirmoqda.

Ijtimoiy begonalashuv nazariyasi dastlab Karl Marks tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, u begonalashuvni insonning o‘z mehnati mahsulidan va o‘z mohiyatidan uzoqlashuvi sifatida izohlagan. Keyinchalik Melvin Seeman, Erich Fromm, Zigmunt Bauman kabi olimlar ushbu nazariyani rivojlantirib, begonalashuvning zamonaviy ko‘rinishlarini tahlil qilganlar. O‘zbekistonda esa F.A. Ibrohimov, X. Akramov va boshqa olimlar tomonidan mazkur masalaning ma’naviy, ijtimoiy va falsafiy jihatlarini tadqiq etilgan.

Mazkur maqolaning maqsadi yoshlar orasida ijtimoiy begonalashuvning yuzaga kelish omillari, uning zamonaviy shakllari va oqibatlarini tahlil qilish hamda ushbu muammoni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

1. Ijtimoiy begonalashuv tushunchasining nazariy-metodologik asoslari. Ijtimoiy begonalashuv tushunchasi ijtimoiy fanlarda eng murakkab va ko‘p qirrali kategoriyalardan biri hisoblanadi. Uning mazmuni tarixiy taraqqiyot davomida turlicha talqin etilgan. Karl Marks begonalashuvni mehnat jarayoni bilan bog‘lab izohlar ekan, insonning o‘z mehnati natijasidan ajralib qolishini kapitalistik jamiyatning asosiy muammolaridan biri sifatida ko‘rsatadi.

Nemis mutafakkiri Erich Fromm esa begonalashuvni insonning o‘z "Men"idan uzoqlashuvi sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, zamonaviy jamiyatda inson erkinlikka erishgan bo‘lsa-da, ko‘pincha yolg‘izlik va ijtimoiy ajralish hissini boshdan kechiradi.

Melvin Seeman begonalashuvning beshta asosiy shaklini ajratib ko‘rsatadi: kuchsizlik, ma’nosizlik, me’yorlardan chetlanish, yakkalanish va o‘zidan begonalashish. Mazkur nazariya bugungi yoshlar orasida kuzatilayotgan ko‘plab ijtimoiy muammolarni tahlil qilish imkonini beradi.

O‘zbek olimlaridan F.A. Ibrohimov begonalashuvning ma’naviy-ruhiy jihatlariga e’tibor qaratib, insonning ma’naviy qadriyatlardan uzoqlashishi uning shaxs sifatida kamol topishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishini ta’kidlaydi.

2. Yoshlar orasida ijtimoiy begonalashuvning asosiy omillari. Zamonaviy jamiyatda yoshlar orasida ijtimoiy begonalashuvning yuzaga kelishiga ta’sir qiluvchi omillar turli ko‘rinishlarda namoyon bo‘lmoqda. Ushbu omillar iqtisodiy, siyosiy, madaniy, ma’naviy va axborot-kommunikatsion jarayonlar bilan chambarchas bog‘liqdir.

Birinchi navbatda, globallashuv jarayonlari yoshlarning dunyoqarashi va qadriyatlar tizimiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Bir tomondan, globallashuv fan, texnologiya va

madaniyatlararo muloqotning rivojlanishiga xizmat qilayotgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan, milliy qadriyatlar va an‘analarning zaiflashishiga olib kelmoqda. Natijada ayrim yoshlar o‘z milliy identifikatsiyasini anglashda qiyinchiliklarga duch kelmoqda.

Ikkinchi muhim omil sifatida axborot texnologiyalari va internet tarmog‘ining ta‘sirini ko‘rsatish mumkin. Bugungi kunda yoshlar vaqtining katta qismini virtual makonda o‘tkazmoqda. Bu esa real ijtimoiy munosabatlarning qisqarishiga sabab bo‘lmoqda. Virtual muloqotning ustunlik qilishi natijasida insonlar o‘rtasidagi hissiy yaqinlik va ijtimoiy birdamlik zaiflashmoqda.

Tadqiqotchilar fikriga ko‘ra, ijtimoiy tarmoqlardan haddan tashqari foydalanish yoshlarning psixologik holatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Xususan, yolg‘izlik hissi, tushkunlik, o‘ziga bo‘lgan ishonchning pasayishi va ijtimoiy yakkalanish holatlari kuchaymoqda. Bu esa begonalashuvning zamonaviy shakllaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Uchinchi omil oila institutidagi o‘zgarishlar bilan bog‘liq. Oila yoshlarning birlamchi ijtimoiylashuv muhiti hisoblanadi. Ota-onalar va farzandlar o‘rtasidagi muloqotning kamayishi, oilaviy nazoratning sustlashishi hamda tarbiyaviy masalalarga yetarlicha e‘tibor berilmasligi yoshlarning ma‘naviy-axloqiy rivojlanishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.

To‘rtinchi omil sifatida ta‘lim tizimidagi ayrim muammolarni ko‘rsatish mumkin. Ta‘lim muassasalari nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyaviy vazifalarni ham bajaruvchi ijtimoiy institut hisoblanadi. Ta‘lim jarayonida ma‘naviy tarbiya, fuqarolik mas‘uliyati va ijtimoiy faollik masalalariga yetarli e‘tibor qaratilmasa, yoshlarda jamiyatga nisbatan befarqlik shakllanishi mumkin.

3. Globallashuv va raqamli jamiyat sharoitida ijtimoiy begonalashuv. XXI asr axborot asri sifatida tavsiflanadi. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi insoniyat tarixida misli ko‘rilmagan imkoniyatlarni yaratdi. Biroq ushbu jarayon bilan bir qatorda yangi ijtimoiy muammolar ham yuzaga chiqmoqda.

Zigmunt Bauman zamonaviy jamiyatni “suyuq modernlik” tushunchasi orqali izohlaydi. Uning fikricha, zamonaviy dunyoda ijtimoiy munosabatlar barqarorligini yo‘qotib bormoqda. Natijada insonlar o‘rtasidagi ishonch, hamkorlik va birdamlik zaiflashmoqda.

Bugungi yoshlar axborot oqimining markazida yashamoqda. Ular har kuni minglab axborotlarni qabul qiladilar. Axborotning haddan tashqari ko‘pligi inson tafakkurida ma‘naviy charchoq va befarqlikni yuzaga keltirishi mumkin.

Raqamli jamiyatda insonlarning kundalik hayoti tobora virtual maydonga ko‘chib bormoqda. Onlayn ta‘lim, masofaviy ish, virtual muloqot va sun‘iy intellekt texnologiyalarining keng qo‘llanilishi inson faoliyatining ko‘plab sohalarini qamrab oldi. Biroq bu holat real insoniy munosabatlarning qisqarishiga ham sabab bo‘lmoqda.

Yoshlar orasida kuzatilayotgan “virtual do‘stlik” fenomeni ham ijtimoiy begonalashuvning muhim ko‘rinishlaridan biridir. Minglab obunachilar va virtual tanishlarga ega bo‘lish insonning haqiqiy ijtimoiy ehtiyojlarini qondira olmaydi. Natijada yoshlar o‘zlarini jamiyatdan ajralgan holda his qilishlari mumkin.

4. Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ongiga ta’siri. Ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy kommunikatsiya vositalarining eng ommabop shakllaridan biri hisoblanadi. Facebook, Instagram, Telegram, TikTok va boshqa platformalar yoshlarning kundalik hayotiga chuqur kirib borgan. Ijtimoiy tarmoqlar axborot almashish, ta’lim olish va muloqot qilish uchun qulay imkoniyat yaratadi. Shu bilan birga, ular ayrim salbiy oqibatlarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlardan ortiqcha foydalanish yoshlarning vaqtini samarasiz sarflashiga, kitob o’qishga qiziqishning pasayishiga va real hayotdagi ijtimoiy faollikning kamayishiga sabab bo’ladi. Bundan tashqari, internetdagi yolg’on ideallar, sun’iy muvaffaqiyat obrazlari va ommaviy madaniyat ta’siri yoshlarning o’ziga baho berish tizimiga salbiy ta’sir ko’rsatishi mumkin. Natijada ayrim yoshlar o’z hayotidan qoniqmaslik, tushkunlik va ijtimoiy yakkalanish hissini boshdan kechiradilar. Shu sababli yoshlarni axborot madaniyati, media savodxonlik va tanqidiy fikrlash ko’nikmalari asosida tarbiyalash muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

5. O‘zbekistonda yoshlar va ijtimoiylashuv muammolari. Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda yoshlarni qo‘llab-quvvatlash, ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish hamda ijtimoiy faolligini oshirishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Shunga qaramay, ayrim yoshlar orasida ijtimoiy begonalashuv bilan bog‘liq muammolar uchrab turadi. Ayniqsa, urbanizatsiya jarayonlari, migratsiya, ishsizlik, bo‘sh vaqtni mazmunli tashkil etishdagi muammolar va internetga qaramlik kabi omillar yoshlarning jamiyat bilan munosabatlariga ta’sir ko’rsatmoqda. Natijada ayrim yoshlarda ijtimoiy faollikning pasayishi, fuqarolik mas’uliyatining sustlashuvi va ma’naviy bo’shliq holatlari yuzaga kelmoqda. O‘zbekiston sharoitida mahalla instituti yoshlarning ijtimoiylashuvida muhim ahamiyatga ega. Mahalla yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish hamda ijtimoiy muammolarini hal etishda muhim vosita hisoblanadi.

Shuningdek, ta’lim muassasalari ham yoshlarning ma’naviy-axloqiy kamolotida alohida o‘rin tutadi. Ta’lim tizimida vatanparvarlik, fuqarolik mas’uliyati, media savodxonlik va ma’naviy tarbiya masalalariga alohida e’tibor qaratilishi lozim.

6. Ijtimoiy begonalashuvning ma’naviy-axloqiy oqibatlari. Ijtimoiy begonalashuv shaxs va jamiyat taraqqiyotiga salbiy ta’sir ko’rsatadigan murakkab ijtimoiy hodisadir. Uning oqibatlari birinchi navbatda insonning ma’naviy dunyosida namoyon bo’ladi.

Birinchidan, begonalashuv natijasida insonda yolg‘izlik hissi kuchayadi. Inson o‘zini jamiyatdan ajralgan holda his qila boshlaydi. Bu esa ruhiy tushkunlik va depressiv holatlarning yuzaga kelishiga sabab bo’lishi mumkin.

Ikkinchidan, ma’naviy qadriyatlarga bo‘lgan qiziqish pasayadi. Yoshlar milliy an’analar, urf-odatlar va tarixiy merosdan uzoqlashib borishi mumkin. Bu esa milliy o‘zlikni anglash jarayoniga salbiy ta’sir ko’rsatadi.

Uchinchidan, fuqarolik mas’uliyati va ijtimoiy faollik susayadi. Begonalashuvga uchragan shaxs jamiyat hayotida faol ishtirok etishga intilmaydi. Natijada jamoatchilik nazorati, fuqarolik pozitsiyasi va ijtimoiy birdamlik zaiflashadi.

20-Iyun, 2026-yil

To‘rtinchidan, ekstremistik g‘oyalar va turli yot mafkuralarga moyillik kuchayishi mumkin. O‘zini jamiyatdan ajralgan deb hisoblagan ayrim yoshlar turli radikal qarashlarning ta’siriga tushib qolish xavfiga ega bo‘ladi. Shu sababli begonalashuv muammosiga qarshi kurashishda ma’naviy-ma’rifiy ishlarni kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

7. Ijtimoiy begonalashuvning oldini olish yo‘llari. Yoshlar orasida ijtimoiy begonalashuvning oldini olish kompleks yondashuvni talab etadi.

Birinchidan, oilada sog‘lom ma’naviy muhitni shakllantirish zarur. Ota-onalar va farzandlar o‘rtasidagi samimiy muloqot yoshlarning ruhiy barqarorligini ta’minlaydi.

Ikkinchidan, ta’lim muassasalarida ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish lozim. Talabalarda tanqidiy fikrlash, media madaniyat va fuqarolik mas’uliyatini rivojlantirish muhim vazifa hisoblanadi.

Uchinchidan, yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish zarur. Sport, san’at, ilmiy to‘garaklar va jamoat tashkilotlari faoliyatida yoshlarning ishtirokini kengaytirish begonalashuvning oldini olishga xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, internet va ijtimoiy tarmoqlardan oqilona foydalanish madaniyatini shakllantirish talab etiladi. Media savodxonlik bugungi kunda yoshlar tarbiyasining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylanishi lozim.

Xulosa. Ijtimoiy begonalashuv zamonaviy jamiyatning dolzarb muammolaridan biri bo‘lib, u ayniqsa yoshlar orasida yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Globallashuv, axborot texnologiyalarining rivojlanishi, ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi va an’anaviy ijtimoiy institutlar ta’sirining o‘zgarishi mazkur jarayonning kuchayishiga sabab bo‘lmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, yoshlar orasida ijtimoiy begonalashuvning oldini olishda oila, mahalla, ta’lim muassasalari va fuqarolik jamiyati institutlarining hamkorligini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalash, ularning ijtimoiy faolligini oshirish hamda media savodxonligini rivojlantirish orqali mazkur muammoning salbiy oqibatlarini kamaytirish mumkin.

SNOSKALAR:

1. Ibrohimov F.A. Shaxs ma’naviy-ruhiy begonalashuvining shakllari. – Toshkent, 2021. – B. 45–48.
2. Akramov X. Begonalashuv va tanazzul: sotsiologik tahlil. – Toshkent, 2024. – B. 52–57.
3. Matkarimova J., Maxmirzayeva Y., Toshpo‘latova G. Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ongiga ta’siri. – Toshkent, 2025. – B. 18–23.
4. Abdusalilov I. Yoshlarda milliy tarbiya shakllanishining ijtimoiy-psixologik omillari. – Toshkent, 2025. – B. 34–39.
5. Seeman M. On the Meaning of Alienation // American Sociological Review. – 1959. – Vol. 24. – P. 783–791.

6. Marx K. Economic and Philosophic Manuscripts of 1844. – Moscow, 1982. – P. 71–85.
7. Fromm E. The Sane Society. – New York, 1955. – P. 110–128.
8. Bauman Z. Liquid Modernity. – Cambridge, 2000. – P. 142–159.
9. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford, 1996. – P. 210–225.
10. Yusupov E. Inson kamoloti va ma’naviyat. – Toshkent, 2018. – B. 64–72.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ibrohimov F.A. Shaxs ma’naviy-ruhiy begonalashuvining shakllari. – Toshkent, 2021.
2. Akramov X. Begonalashuv va tanazzul: sotsiologik tahlil. – Toshkent, 2024.
3. Matkarimova J., Maxmirzayeva Y., Toshpo‘latova G. Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ongiga ta’siri. – Toshkent, 2025.
4. Abdujalilov I. Yoshlarda milliy tarbiya shakllanishining ijtimoiy-psixologik omillari. – Toshkent, 2025.
5. Seeman M. On the Meaning of Alienation. – American Sociological Review, 1959.
6. Marx K. Economic and Philosophic Manuscripts of 1844.
7. Fromm E. The Sane Society.
8. Bauman Z. Liquid Modernity.
9. Castells M. The Rise of the Network Society.
10. Yusupov E. Inson kamoloti va ma’naviyat.